



**Sivas'taki Okullar Örneği Çerçevesinde**  
**EĞİTİM SÜRECİNDE ANA DİLİ KULLANMA**  
**BECERİSİNİN GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR ARAŐTIRMA**

Ar. Gör. Özyay KARADAĞ\*

## **GİRİŞ**

Dil, insanoğlunun sahip olduğu en değerli hazinedir. Toplumun hangi kesiminden kime sorulursa sorulsun, anlaŐma aracı olarak tanımlanan dil, insanlar arasındaki en büyük bağdır. Dil tanımlarında farklı ifadeler bulunsa da tanımların bulunduğu temel nokta, dilin insanlar arası iletişim aracı olduğudur.

İnsan, sosyal bir varlık olması sebebiyle topluluklar halinde yaŐar. Topluluklar daha üst düzeyde ulusları oluŐturur. Ulus, “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ölkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu”<sup>1</sup> olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaŐılacađı gibi, ulusun en önemli özelliği dil birliğine sahip olmasıdır. Gerçekten, Ferdinand de Saussure'un da bildirdiği üzere, ulusu yaratan büyük ölçüde dildir.<sup>2</sup> Ulusun töreleri, gelenekleri, duyguları dilinde yaŐar. “Toplum içinde dil, her beyinde bulunan bir izler bütünü olarak yaŐar ve birbirinin eŐi tüm örnekleri bireylere dađıtılmıŐ bir sözlüğu andırır”<sup>3</sup>.

Yeni doğan bir çocuk, üyesi olduğu ulusun dilini doğal olarak öğrenmeye baŐlar. Bu şekilde öğrenilmeye baŐlanan dil ana dilidir. Ana dili, “*bireyin önce aile çevresinden daha sonra ilişkili olduğu çevrelerden öğrendiği, bilinçaltına inen ve onun toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil*”<sup>4</sup> olarak ifade edilmektedir. Ana dili ediniminde,

---

\* Gazi Üni. Eğt. Fak.

1 **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara 1998, s. 1563.

2 Ferdinand de SAUSSURE, **Genel Dilbilim Dersleri**, Multilingual 1998, Çev. Berke Vardar, s. 52.

3 Ferdinand de SAUSSURE, a.g.e., s. 51.

4 Doğan AKSAN, “*Anadili*”, **Türk Dili XXXI/285**, Ankara 1975, s. 424-434.

ilk ve en önemli öğretici annedir. Anne, çocuğun doğumundan itibaren onunla en çok ilgilenen kişidir. Daha sonra ailenin diğer fertleri devreye girer. Bu çember eş, dost, akraba ile genişler. Okul öncesi arkadaşlıklar da ana dili ediniminde etkilidir. “*Çağdaş dilbilim kuramları çerçevesinde sürdürülen psikodilbilim çalışmaları ana dil ediniminin bilinçaltı gerçekleşen bir olgu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Beyinsel işlevleri yerinde olan ve olağan bir toplumsallaşma ortamı içinde büyüyen iki yaşını doldurmuş tüm çocuklar biçimsel eğitimden geçmeden içine doğdukları dil ortamında duydukları dilin dizgesini içselleştirip bu dilde yaşlıları ve yetişkinlerle iletişim kurmağı başarırlar. Bu olağan ortam bozulmadığı sürece, çocuklar 4-4.5 yaşına gelinceye kadar ana dillerinin tüm temel yapılarını ve kullanım alanlarını öğrenir, bunları yetişkin konuşucular düzeyinde kullanabilme yeteneğini elde eder.*”<sup>5</sup> Örgün eğitim ya da yaygın adıyla okul, çocuğun öğrenim çağı geldiği zaman –ilköğretim okullarına başlama yaşı en az 6 olarak düşünülmelidir- devreye girer.

Aile fertleri, okul öncesi dil ediniminde çocuk için birer modeldir. Aile fertlerinin kendi aralarında ve çocukla olan iletişim tarzları, çocukların dili öğrenmelerinde önemli rol oynar. Bu noktada, ailenin yapısı da oldukça önemlidir<sup>6</sup>. Okuma yazma bilmeyen, içe

---

5 A. Sumru ÖZSOY, “*Kitle İletişim Araçları, Dil ve Anadili Öğretimi Üçlemi*”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara 1996., s. 217.

Tanju GÜRKAN, “*Çocuğun Dil Gelişim ve Eğitiminde Ailenin Rolü*”, **Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı**, Ankara 1988, s. 37’den naklen: Basil Bernstein’e göre ailelerin iletişim tarzları çocukların dili öğrenmelerinde önemli rol oynamaktadır. Aileden aileye değişen sosyal rolleri iki ana grupta toplayabiliriz:

Birey-kaynaklı aileler

Durum-kaynaklı aileler.

Birey-kaynaklı ailelerde açık rol sistemi hâkimdir. Ailenin her bireyinin, çocuklar dahil, daha fazla kararlara katılma hakları vardır. Ailenin her bireyi kişisel tercihler konusunda, iletişim kurma konusunda daha fazla şansa sahiptir. Açık rol sisteminde iletişim, konuşmanın temel içeriği olarak hükümleri ve nedenleri kapsar. Bu tür ailelerde çocuğun bireysel niteliklerine büyük önem verilir. Açık-aile tarzı iletişimde çocuklar kolayca sosyalleşmekte ve soyutlama, iki anlama birden gelme, karşıt duyguların bir arada bulunması gibi durumlarla baş edebilmeyi öğrenebilmektedirler.

Durum-kaynaklı ailelerde ise tanımlanmış rol sistemi hâkimdir. Ailenin her bireyi kendine ait rol ile ilgili çok az bir seçme şansına sahiptir. Çocukların rolleri, baba tarafından cinsiyet ve yaşlarına göre empoze edilmektedir. Ebeveynler tarafından koyulan sınırlamalar nedeniyle iletişim daha az serbest ve daha az açıktır. Çocukların özellikle aile içindeki yer ve rolleri konusunda soru sormaya hiç hakları yoktur. Aile içindeki iletişimin odak noktasını roller ve kurallarla ilgili konuşmalar oluşturmaktadır. Bu tür ailelerde çocuklar soyutlama, zıt duygularla baş edebilme gibi konularda yeterince gelişemezler. Bu gelişmemişlik kurdukları iletişime de yansımaktadır.

kapanık, kırsal kesimde yaşayan bir ailenin çocuğunun ana dili edinimi ile, kentlerde yaşayan, eğitim düzeyleri yüksek, modern bir ailenin çocuğunun ana dili edinimi arasındaki fark oldukça fazladır. Aileden aileye değişen ana dilini kullanma becerisi, bölgesel anlamda da büyük farklılıklar göstermektedir.

Ana dili ediniminde en önemli kurumlardan birisi de okullardır. Bu anlamda ilköğretim okullarına büyük görev düşmektedir. Çocuğun aile ve yakın çevresinden tekrar yoluyla öğrendiği ana dilini zenginleştirmek, ana dilinin kurallarını kavratmak ve bu kurallara uygun bir biçimde anlama, anlatma, okuma ve yazma öğretimini gerçekleştirmek ilköğretim okullarının en temel görevleri arasındadır. Okul çağına gelen çocuk ana dilini sözlü olarak kullanabilmekte, duygu ve düşüncelerini konuşma yoluyla aktarabilmektedir. Öğrenci, eğitim sürecinde ana dilini doğru ve etkili bir biçimde kullanma yeteneğini kazanmalıdır.

Ana dilini doğru ve etkin şekilde kullanabilen birey toplum içinde saygın bir yer edinir. Dil düzeyi yüksek olan kişiler her alanda başarılı olabilir. Düşünme ve düşündüklerini aktarma işlemi, insana özgü bir özellik olarak karşımıza çıkar. Dil, düşünmenin mutlak şartı olmamakla birlikte, en önemli araçtır. Belleğimizdeki kavramlar aynı zamanda düşünme sınırlarımızı da belirler. Ana dilinde yeterince kelime hazinesine sahip olmayan bir kişiyle, ana dilini etkin şekilde kullanabilen kişinin hayatı algılaması ve yorumlaması arasında büyük farklılıklar olacağı gerçektir.

Dil, ulus bilincinin oluşumunda en önemli faktördür. Ana diline gereken önemin verilmemesi ve dil yapısının bozulması ulusal kimliğin zedelenmesine yol açar. Çünkü ana dilinin yeterli düzeyde öğretilmemesi ve kullanılmaması kültürel çözülmeyi ve yabancılaşmayı beraberinde getirecektir. Bu sebeple ana dili eğitimine özel bir önem verilmesi gerekir. Türkçenin önemi gerek Anayasa'da gerekse Milli Eğitim Temel Kanunu'nda açıkça ifade edilmektedir. Anayasa'nın üçüncü maddesinde "*Türkiye devletinin resmi dili Türkçedir*" denilmektedir. Ülkemizde eğitim dili Türkçedir ve vatandaşlara Türkçenin geliştirilmesi amacı aşılır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk dili için şu ifadeler kullanılmaktadır: "*Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olan Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikle bozulmadan ve aşırılığa kaçmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Dil ve Tarih*

*Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca gereken tedbirler alınır*"<sup>8</sup>.

İlköğretim okullarında ana dili eğitimi Türkçe dersi ile sağlanmaktadır. Bu dönemde öğrencilere verilen Türkçe eğitimi, ana dili edinimi ile ana dilini doğru ve etkin kullanma yeteneği kazandırma amacını güder. "İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programının Genel Amaçları" da bu doğrultudadır<sup>9</sup>.

Ortaöğretimde ana dili eğitimi, alan dersi olarak Türk Dili ve Edebiyatı ve Edebi Metinler; seçmeli ders olarak Dilbilim ve Dil Tarihi dersleriyle sağlanmaktadır. Bu dönemde öğrencilere, ana dilini sevdirmek, kurallarını benimsetmek ve bu kurallara uygun bir biçimde kullanmak, farklı etkinliklerle onların sözcük dağarcığını zenginleştirmek, bu şekilde ana dilini etkin olarak kullanmalarını sağlamak amaçlanmaktadır<sup>10</sup>.

Ana dilinin etkili biçimde kullanılması, kişinin diğer insanlarla olan iletişimini kolaylaştırdığı gibi, eğitim sürecinin de sağlıklı olmasını sağlar. Ana dilinin etkili kullanımında karşımıza çıkan önemli faktörlerden biri, sahip olunan sözcük dağarcığıdır. Sözcük dağarcığı yeterli olmayan bireyin kendini ifade etmede ve diğer insanlarla iletişim kurmada zorlanacağı muhakkaktır. Nitekim bu amaçlarla dolaylı bir ilişkisi olmakla birlikte sözcük dağarcığı üzerinde yapılan vurgu, İlköğretimde Türkçe Dersinin Genel Amaçları bölümünde, beşinci maddede somutlaşmaktadır<sup>11</sup>. Ülkemizde bugün eğitim-öğretimin bütün basamaklarında, öğrencilerin sözcük dağarcığının önemli oranda yetersiz olması büyük bir sorundur<sup>12</sup>.

İlk ve ortaöğretimde ana dili eğitimine ayrılan süre diğer derslere oranla oldukça fazladır<sup>13</sup>. İlköğretim okullarında haftalık ders saati

8 Leyla KÜÇÜKAHMET, **Öğretim İlke Yöntemleri**, Alkım Yay., İstanbul 1998, s. 192.

9 Bk. Mehmet VURAL, "*Türkçe Öğretiminin Genel Amaçları*", **İlköğretim Okulu Programı**, Yakutiye Yay., Erzurum 1999, s. 41.

10 Bk. "*Türk Dili ve Edebiyatı Dersinin Genel Amaçları*", **Lise Ders Programları Cilt I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s., 4.

12 Bk. Mehmet VURAL, a.g.e., s. 41.

13 Gül GÜRTÜRK, **Çocuklarımızı 500 Kelime ile Yetiştiriyoruz**, Milliyet Gazetesi, 3 Kasım 1986.; Rauf NASUHOĞLU, "*Panel I: Yüksek Öğretim Adaylarında Ne Gibi Nitelikler Aranmalıdır?*", **Yüksek Öğretime Giriş Sorunları**, s. 61-63.; Tahsin YILMAZ, **Dil Yapısının Okul Başarısındaki Rolü**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1974, s. 29-30.; Ersin ÖZARSLAN, "*Yüksek Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Bazı Meseleleri*", **Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1988, s. 158.

14 Leylâ KÜÇÜKAHMET, a.g.e.,

30'dur. 1., 2. ve 3. sınıflarda Türkçe dersine ayrılan süre 12 saattir. Bu sınıflarda Türkçe dersine ayrılan sürenin diğer derslere ayrılan süreye oranı % 40'tır. İlköğretim okullarının 4. ve 5. sınıflarında Türkçe dersine ayrılan süre 6 saattir. Bu sürenin diğer derslere ayrılan süreye oranı % 20'dir. 6., 7. ve 8. sınıflarda Türkçe dersi 5 saat ve diğer derslerin süresine oranı % 16 dolayındadır.

Ortaöğretimde<sup>14</sup>haftalık ders saati 33'tür. Bu dönemde ana dili eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı adını alır. 9. sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı dersi 4 saat, diğer derslerin süresine oranı % 12.1'dir. 10. ve 11. sınıflar Fen Bilimleri Alanı, Sosyal Bilimler Alanı ve Türkçe Matematik Alanı olmak üzere üçe ayrılır. Fen Bilimleri Alanı'nda 10. ve 11. sınıflarda, Türk Dili ve Edebiyatı dersi 4 saattir. Diğer derslerin süresine oranı % 12.1'dir. Türkçe-Matematik ve Sosyal Bilimler Alanı'nda, 10. ve 11. sınıflarda, 4 saat Türk Dili ve Edebiyatı ile 3 saat Edebi Metinler dersi verilmektedir. Ana dili eğitimine ayrılan bu iki dersin süresinin diğer derslerin süresine oranı % 21.2'dir<sup>15</sup>.

### Amaç ve Problem

Bu araştırmanın amacı İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin yazılı kompozisyonlarda kullandıkları farklı kelime sayılarını tespit etmek, bu yolla onların sözcük dağarcığı hakkında bilgi edinebilmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için üzerinde durulacak olan problem şudur: Öğrencilerin sözcük dağarcığı ne düzeydedir, öğretim düzeyi bakımından farklılık göstermekte midir ve okul başarısı ile ilişkili midir? Bu problemi yanıtlamak üzere aşağıdaki alt problemler üzerinde durulmuştur:

1. Öğrencilerin tümünün kullandığı toplam ve farklı kelimelerin sayısı nedir?
2. Öğretim düzeylerine göre; öğrencilerin kullandıkları toplam ve farklı kelime sayısı nedir, sözcük dağarcığında farklılıklar var mıdır?
3. İlköğretimin 1. ve 2. kademesindeki öğrencilerin sözcük dağarcığında farklılıklar var mıdır?
4. Öğrencilerin sözcük dağarcığının durumu ile okul başarısı arasında ilişki var mıdır?

---

15 Ortaöğretim eğitim kurumları (Genel Lise, Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi vb.) çeşitlilik gösterir. Bunlar içinde en yaygın olanı genel liselerdir. Araştırmamıza konu olan öğrenciler genel liseden seçildiği için bu bölümde genel liselerdeki ana dili eğitimi ile ilgili dersleri inceleyeceğiz.

16 **Lise Ders Programları Cilt I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.

## Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Sivas'ta, ilköğretim 5. ve 8. sınıfta, ortaöğretim 11. sınıfta ve üniversite 4. sınıfta öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.

Örnekleme, Ziya Gökalp İlköğretim Okulu 5/C sınıfı öğrencileri, Başöğretmen Atatürk İlköğretim Okulu 8/D sınıfı öğrencileri, Atatürk Lisesi 11 Sosyal C sınıfı öğrencileri, Cumhuriyet Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Örneklem, her öğrenim düzeyinin sonunda bulunan öğrencilerden seçildi. Böyle bir yola başvurulmasının nedeni, her düzeyin son sınıfında bulunan öğrencilerin o düzeye ait ana dili gelişimi konusunda hedeflenen seviyeye yaklaşmış olduğu varsayımdır. Araştırmanın tamamı devlet okullarında gerçekleştirildi. İlköğretim dönemi ikiye ayrılıp, 5. ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrenciler ayrı ayrı değerlendirildi. Bunun nedeni, ilköğretimin ilk 5 yıllık döneminde derslerin ağırlıklı olarak sınıf öğretmeni tarafından yürütülüyor olmasıdır. Ortaöğretimde örneklem genel liseden seçildi. Ortaöğretim kurumları içinde liselerin daha yaygın olması böyle bir yol izlememizi gerektirdi. Yükseköğretimde örneklemin İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nden seçilmesinin nedeni, bu bölümdeki öğrencilerin sayısal, sözel ve fen bilimleri alanlarının tümünde öğrenim görüyor olmasıdır.

Çalışmada, örnekleme oluşturan öğrencilerin tümüne "Herkes kendi geleceğinin mimarıdır." Sözü kompozisyon konusu olarak verildi. Konu üzerinde herhangi bir açıklama yapılmadı. Bütün öğrencilere aynı tip kağıt dağıtıldı ve öğrencilerden bir ders saatinde (40 dakika içinde) kompozisyonlarını tamamlamaları istendi. Daha sonra bu kompozisyonlar araştırmaya uygunluk açısından değerlendirilip, yeterli görülenler ayrıldı. Bunların içinden her öğrenim düzeyi için 10'ar metin rastgele seçildi. Bu kompozisyonlar incelemeye alındı.

## Bulgular

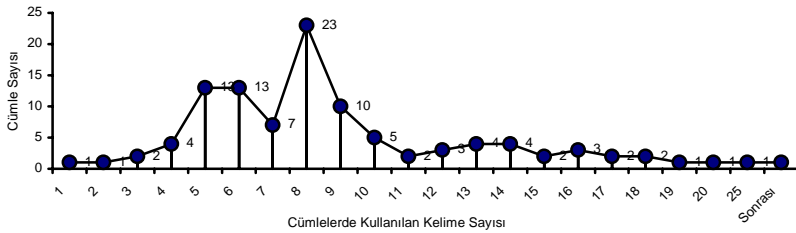
### *İlköğretim 5. Sınıf Düzeyi*

İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinden dokuzu, yazdığı metne başlık koymamıştır. Bir öğrenci "Gelecekteki Güzel Günlerimiz İçin" başlığını kullanmıştır. Bu öğrencilerden beşi, düşüncelerini paragraflara bölerek ifade ederken, diğer beş öğrenci düşüncelerini paragraflara bölmemiştir. Paragraf kullanan beş öğrenciden üçü 3, biri 4, biri de 2 paragraflık metin oluşturmuştur. Bu dönemdeki öğrenciler toplam 108 cümle kurmuşlardır.

Bir öğrencinin kullandığı ortalama cümle sayısı 10.8'dir. Beşinci sınıf öğrencileri ağırlıklı olarak sekizer kelimelik cümleler kurmaktadır. 8 kelimelik cümlelerin diğer cümlelerin toplamına oranı % 21.29'dur. Bu düzeydeki öğrencilerin ortalama cümle uzunlukları 10.1 kelimedir. Öğrencilerin, söz dizimi bakımından sekiz ve daha az kelimeyle oluşturdukları cümlelerde çok fazla hata yapmazken, dokuz ve daha fazla kelimeyle oluşturdukları cümlelerde sık sık hata yaptıkları görülmektedir.

İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri, kompozisyonlarında duygu ve düşüncelerini ifade ederken 6894 harf kullanmışlardır. Bu dönem öğrencilerinin toplam kelime sayısı 1093'tür. Bir öğrencinin yararlandığı ortalama kelime sayısı 109.3'tür. Beşinci sınıf öğrencilerinin kullandığı

Tablo 1: İlköğretim 5. Sınıf Cümle Uzunlukları



farklı kelime sayısı 343'tür. Farklı kelime sayısının, toplam kelime sayısına bölünmesiyle elde edilecek rakamın 1 (bir) sayısına yakınlığı ya da uzaklığı sözcük dağarcığının durumunu ortaya koymaktadır<sup>16</sup>. Bu dönemdeki öğrencilerin sözcük dağarcığı  $SD = 343 / 1098 = 0.31$ 'dir. Sözcük dağarcığına ilişkin 0.31 değeri ilk bakışta yüksek olarak algılanabilir. Bir öğrencinin aynı konudaki 10 yazısı için bu değer oldukça yüksektir. Ancak, üzerinde inceleme yaptığımız metinler 10 farklı öğrenciye ait olduğundan, sözcük dağarcığı bakımından, bu değer istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca öğrenci sayısı ve buna bağlı olarak kompozisyon sayısı arttırıldığı sürece sözcük dağarcığı değeri 0 (sıfır)'a doğru gerilemektedir<sup>17</sup>.

17 Sözcük dağarcığının zenginliğini ölçmek için şu formül kullanılacaktır:  $SD = FKS$  (Farklı Kelime Sayısı) /  $TKS$  (Toplam Kelime Sayısı). Daha fazla bilgi için bk. Mustafa GÜNDÜZ, **Basın ve Terör**, Saray Kitabevleri, İzmir 1996, s. 121.

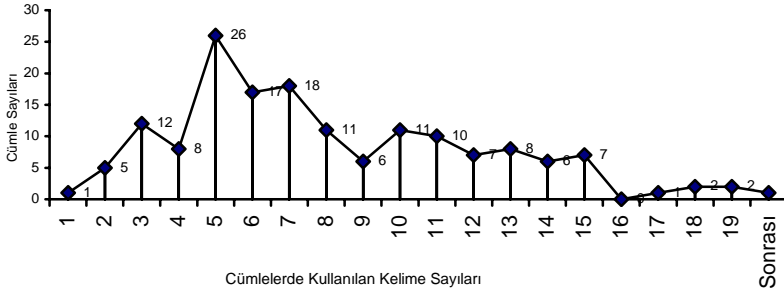
18 Çalışmanın sağlıklı olarak yürütülebilmesi için her döneme ait 10'ar kompozisyon değerlendirilmiştir.



Beşinci sınıf öğrencilerinin tek tek değerlendirilmesinde, sözcük dağarcığı zengin olan öğrencinin hem Türkçe dersinde hem de diğer derslerde başarılı olduğu, buna karşılık sözcük dağarcığı düşük olan öğrencilerin diğerlerine oranla başarısız olduğu görülmektedir. Örneğin, 43 farklı kelime ile kompozisyon yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türkçe dersi notu 3 (orta), başarı ortalaması 3.25 (orta); 44 farklı kelime ile kompozisyon yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türkçe dersi notu 4 (iyi), başarı ortalaması 3.94 (iyi)'dir. Buna karşılık kompozisyonlarında

79 farklı kelime kullanan iki öğrencinin Türkçe dersi notu 5 (pekiyi), başarı ortalaması 5 (pekiyi)'dir.

**Tablo 3: Ortaöğretim 11. Sınıf Cümle Uzunlukları**



### *İlköğretim 8. Sınıf Düzeyi*

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinden biri yazdığı metne başlık koymamıştır. Aynı öğrencinin paragraf kullanmadığı da dikkat çekmektedir. Diğer öğrenciler toplam 32 paragrafı, konuyla ilgili düşüncelerini aktarmışlardır. Bunlardan altı öğrenci üç paragraflık metin oluştururken, iki öğrenci dört, bir öğrenci de altı paragraflık metin oluşturmuştur. Sekizinci sınıf öğrencileri toplam 196 cümle kullanmışlardır. Bu dönem öğrencileri ortalama 19.6 cümleden oluşan metinler ortaya koymuşlardır. Sekizinci sınıf öğrencileri aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi ağırlıklı olarak sekiz kelimelik cümleler kurmaktadır. Sekiz kelimededen oluşan cümlelerin diğer cümlelere oranı % 15.3 dolayındadır. Bu öğrencilerin ortalama cümle uzunlukları 8.16 dolayındadır.

Sekizinci sınıf öğrencileri metinlerini 10175 harf ile oluşturmuşlardır. Bu dönemde kullanılan toplam kelime sayısı 1600'dür. Öğrenci başına düşen ortalama kelime sayısı 160'tır. Bu kelimeler içinde kullanılan farklı kelime sayısı 501'dir. Sözcük dağarcığının zenginliği açısından bakıldığında;  $SD = 501 / 1563 = 0.32$  değeri ortaya çıkmaktadır.

Öğrencilerin tek tek değerlendirilmesinde fazla sayıda farklı kelime kullanan öğrencilerin hem Türkçe hem de diğer derslerde başarılı oldukları görülmektedir. Örneğin, 136 farklı kelime ile kompozisyon yazan öğrencinin bir önceki ders yılına ait Türkçe notu 4, genel başarı ortalaması 4.46; 127 farklı kelime ile yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türkçe notu 5, genel başarı 4.77'dir. Buna karşılık 45 farklı kelime kullanan öğrencinin bir önceki yıla ait Türkçe notu 1(zayıf), genel başarı ortalaması 1.47 (zayıf); 51 farklı kelime ile yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türkçe notu 3(orta), genel başarı ortalaması 2.47(geçer)'dir.

### *Ortaöğretim 11. Sınıf Düzeyi*

Lise son sınıfta öğrenim gören öğrencilerden ikisinin oluşturdukları metinlere başlık koymadıkları görülmektedir. Aynı öğrencilerden biri paragraf kullanmamaktadır. Diğer öğrenciler düşüncelerini toplam 37 paragrafla ortaya koymuşlardır. Bu dönemde metinlerin paragraf sayıları 3 ile 6 arasında değişmektedir. Metinlerde toplam 162 cümle kullanılmıştır. Bir öğrenci ortalama 16.2 cümle kullanmaktadır. Lise döneminde ağırlıklı olarak beş kelimelik cümleler oluşturulmuştur. Beş kelimelik cümlelerin sayısının toplam cümle sayısına oranı % 16.04'tür. Ortalama cümle uzunlukları 8.38 kelimedir.

Lise döneminde metinlerde 8740 harf kullanılmıştır. Aynı dönemde metinler toplam 1358 kelime ile oluşturulmuştur. Bir öğrencinin kullandığı ortalama kelime sayısı 135.88'dir. Farklı kelime sayısı 438'dir. Bu dönemde sözcük dağarcığı  $SD = 438 / 1358 = 0.32$  olarak karşımıza çıkmaktadır.

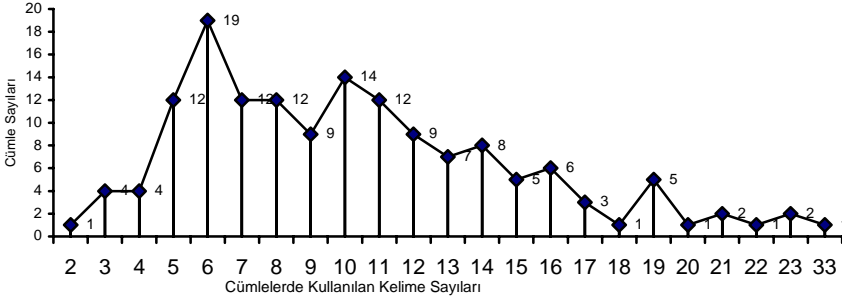
Öğrenciler tek tek değerlendirilmesinde sözcük dağarcığı zengin olan öğrencilerin hem Türk Dili ve Edebiyatı hem de diğer derslerde başarılı olduğu görülmektedir. 80 farklı kelime ile metin yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türk Dili ve Edebiyatı notu 4, genel başarı ortalaması 3.46; 103 farklı kelime kullanan öğrencinin bir önceki yıla ait Türk Dili ve Edebiyatı notu 3, genel başarı ortalaması 3.06'dır. Buna karşılık sözcük dağarcığı zengin olmayan öğrencilerin hem Türk Dili ve Edebiyatı hem de diğer derslerde başarı durumunun gerilediği görülmektedir. Örneğin, 57 farklı kelime ile yazan öğrencinin bir önceki yıla ait Türk Dili ve Edebiyatı notu 1, genel başarı ortalaması 2.03; 71

kelime kullanan öğrencinin bir önceki yıla ait Türk Dili ve Edebiyatı notu 2, genel başarı ortalaması 2.50'dir.

### *Yükseköğretim Son Sınıf Düzeyi*

Üniversite 4. sınıfta öğrenim gören öğrencilerden ikisi oluşturdukları metne başlık koymamışlardır. Bu dönem öğrencilerinin tamamı düşüncelerini ifade ederken paragraf kullanmışlardır. Öğrenciler duygu ve düşüncelerini toplam 42 paragrafla aktarmışlardır. Üniversite 4. sınıf öğrencileri 3 ile 6 paragraf arasında değişen metinler oluşturmuşlardır. Metinlerde toplam 150 cümle kullanılmıştır. Bir öğrenci ortalama 15 cümle ile metin ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencileri ağırlıklı olarak altı kelimelik cümleler oluşturmaktadır. Altı kelimelik cümlelerin diğer cümlelere oranı % 12.66'dır. Bu öğrencilerin ortalama cümle uzunlukları 10.32 kelimedir.

**Tablo 4: Üniversite 4. Sınıf Cümle Uzunlukları**



Üniversite öğrencileri metinlerde toplam 10496 harf kullanmışlardır. Bu dönemdeki toplam kelime sayısı 1549, farklı kelime sayısı 566'dır. Bir öğrencinin ortalama kelime sayısı 154.9 olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözcük dağarcığı;  $SD = 566 / 1549 = 0.36$ 'dır.

Araştırmaya konu olan 40 öğrencinin genel değerlendirilmesinde, 126 paragraf ve 616 cümle ile metinlerin oluşturulduğu görülmektedir. Bir öğrenci ortalama; 3.15 paragraf, 15.4 cümle kullanmaktadır. Beş kelimelik cümle 72 kez, altı kelimelik cümle 70 kez, sekiz kelimelik cümle 76 kez tekrarlanmaktadır. Metinler 36305 harf, 5605 kelime ile oluşturulmuştur. Bir öğrencinin ortalama kelime sayısı 140.1'dir. Toplamda kullanılan farklı kelime sayısı 1116 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir öğrencinin ortalama cümle uzunluğu 9.09 kelimedir. Yine toplamdaki kelime uzunluğu 6.47 harf dolayındadır. Sözcük

dağarcığı açısından değerlendirildiğinde;  $SD = 1116 / 5605 = 0.19$  değeri ortaya çıkmaktadır.

### Değerlendirme

Araştırmada, öğrencilerin eğitim düzeyi yükseldikçe metinlerin hacminin arttığı görülmektedir. İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri metinlerini 6894 harfle oluştururken, sekizinci sınıf öğrencilerinde bu sayı yaklaşık 1.47 oranında artarak 10175 harfe çıkmaktadır. Ancak 11. sınıf öğrencileri bu ve daha sonra sıralayacağımız birkaç veride sekizinci sınıf öğrencilerinin gerisinde kalmaktadır. 11. sınıf öğrencileri metinlerinde 8740 harf kullanırken sekizinci sınıf öğrencilerinden yaklaşık 1.16 oranında gerilemişlerdir. Üniversite öğrencileri metinlerini 10496 harfle oluşturmuşlar ve harf sayısını 11. sınıfa göre yaklaşık 1.2 oranında arttırmışlardır. Burada dikkati çeken nokta harf sayısının ilköğretim beşinci sınıf ile sekizinci sınıf arasındaki artışın diğer dönemlerden çok daha yüksek olmasıdır.

Dönemlere göre toplam kelime sayısı artmaktadır. İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri toplam 1098 kelime kullanırken, sekizinci sınıf öğrencileri toplam 1600 kelime kullanmışlardır. Artış oranı yaklaşık 1.45 dolayındadır. 11 sınıfta bu değer gerilediği görülmekte ve yaklaşık 1.14 oranında azalarak 1358 kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite döneminde toplam kelime sayısı 11. sınıfa göre yaklaşık 1.14 oranında artarak 1549 kelimeye ulaşmaktadır.

Farklı kelime sayısı da eğitim düzeylerine göre artış göstermektedir. İlköğretim beşinci sınıfta 343 farklı kelime kullanılırken bu sayı sekizinci sınıfta 1.46 oranında artarak 501 kelimeye yükselmektedir. Aynı değer 11. sınıfta 1.14 oranında gerileyerek 438 kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite döneminde 11. sınıfa göre yaklaşık 1.29 oranında artarak 566 kelimeye ulaşmaktadır. Sözcük dağarcığı beşinci sınıfta 0.31 iken sekizinci sınıfta 0.32'ye yükselmekte, 11. sınıfta bir hareketlilik göstermeyip 0.32'de kalmakta, üniversite döneminde 0.36 değerine ulaşmaktadır.

Genel olarak bakıldığında öğrencilerin eğitim süreci içinde ana dili edinimi ve ana dilini doğru ve etkin kullanma becerisini geliştirdikleri gözlenmektedir. Ancak ortaöğretim 11. sınıf öğrencilerine ait verilerdeki gerileme ilgi çekicidir. Lise son sınıftaki gerileme farklı sebeplere bağlanabilir. Başta gençliğimizin okuma alışkanlığının istenen düzeyde olmaması önemli bir sorundur<sup>18</sup>. Lise öğrencilerinin dikkat ve ilgileri çok

---

19 Ali ESGİN-Özay KARADAĞ, "Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı", *Popüler Bilim*, Eylül 2000 Ankara, s.19-23.

farklı noktalara yönelmektedir. Bunların başında üniversite sınavına hazırlanma gösterilebilir. Liseye başlayan öğrenci ilk sınıftan itibaren Öğrenci Seçme Sınavı'na yönelik çalışmaya başlamakta ve zamanının çoğunu sınav hazırlığına ayırmaktadır. Bu sebeple ortaöğretim sürecinde ders dışı okuma alışkanlığı azalır. Doğal olarak lise döneminde ana dilini kullanma beceresi zayıflamaktadır. Özellikle, araştırmanın bulgularından, sözcük dağarcığındaki durağan seyir, ana dilini kullanma becerisinin gelişmediğini göstermektedir.

**TABLO 5: Eğitim Düzeylerine Göre Değişken Sınıflaması**

Değişkenler	Eğitim Düzeyleri				
	5.Sınıf	8.Sınıf	11.Sınıf	Üniversite 4. Sınıf	TOPLAM
Paragraf Sayısı	15	32	37	42	126
Cümle Sayısı	108	196	162	150	616
Bir Öğrencinin Ortalama Cümle Sayısı	10.8	19.6	16.2	15	15.4
En sık kullanılan Cümlenin Kelime Sayısı	8	8	5	6	8
Toplam Harf Sayısı	6894	10175	8740	10496	36305
Toplam Kelime Sayısı	1098	1600	1358	1549	5605
Farklı Kelime Sayısı	343	501	438	566	1116
Sözcük Dağarcığı	0.31	0.32	0.32	0.36	0.19
Bir Öğrencinin Ortalama Kelime Sayısı	109.3	160	135.8	154.9	140.1
Ortalama Cümle Uzunlukları	10.1	8.16	8.38	10.32	9.09
Ortalama Kelime Uzunlukları	6.27	6.35	6.43	6.77	6.47

Dönemlere göre sözcük dağarcığına ilişkin değerler 0.31 ile 0.36 arasında değişmektedir. 0.31 ile 0.36 arasında değişen değerler yaklaşık her üç kelimedenden birisinin farklı olduğunu göstermektedir. Tüm

metinlerin bir arada değerlendirilmesinde sözcük dağarcığı değeri 0.19'a gerilemektedir. 0.19 değeri yaklaşık her beş kelimedenden birisinin farklı olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan öğrenci sayısı arttırıldığı sürece sözcük dağarcığına ilişkin değer gerilemektedir.

Öğrencilerin öğrenim düzeylerine paralel olarak, kelime uzunlukları artmaktadır. İlköğretim beşinci sınıfta yaklaşık 6.27 harf olan kelime uzunluğu, sekizinci sınıfta 6.35'e, ortaöğretim 11. sınıfta 6.43'e, üniversite döneminde 6.77'ye yükselmektedir. Öğrencilerin toplam değerlendirilmesinde bu değer 6.47 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak; ana dilini doğru ve etkin şekilde kullanabilen öğrencinin ders ve ders dışı öğrenmelerinin daha sağlıklı ve başarılı olacağı muhakkaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için ana dili eğitimi üzerinde titizlikle durulmalıdır. Özellikle; ilköğretimde Türkçe, ortaöğretimde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri içinde yer alan Kompozisyon (Yazılı / Sözlü) derslerine gereken ilgi gösterilmelidir. Ayrıca ilköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmaya yönelik çalışmalar ihmal edilmemeli, öğrencilere okuma sevgisi aşılanmalıdır.

### KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan; *"Anadili"*, **Türk Dili XXXI/285**, Ankara 1975.
- ESGİN, Ali-KARADAĞ, Özey; "Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı", **Popüler Bilim**, Eylül 2000 Ankara.
- GÜRKAN, Tanju; *"Çocuğun Dil Gelişim ve Eğitiminde Ailenin Rolü"*, **Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı**, Ankara 1988.
- GÜRTÜRK, Gül; **Çocuklarımızı 500 Kelime ile Yetiştiriyoruz**, Milliyet Gazetesi, 3 Kasım 1986.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla; **Öğretim İlke Yöntemleri**, Alkım Yay., İstanbul 1998, s. 192.
- Lise Ders Programları Cilt I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998.
- Mustafa GÜNDÜZ, **Basın ve Terör**, Saray Kitabevleri, İzmir 1996.
- NASUHOĞLU, Rauf; *"Panel I: Yüksek Öğretim Adaylarında Ne Gibi Nitelikler Aranmalıdır?"*, **Yüksek Öğretime Giriş Sorunları**.
- ÖZARSLAN, Ersin; *"Yüksek Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Bazı Meseleleri"*, **Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.
- ÖZSOY, A. Sumru; *"Kitle İletişim Araçları, Dil ve Anadili Öğretimi Üçlemi"*, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara 1996.
- SAUSSURE, Ferdinand de; **Genel Dilbilim Dersleri**, Multilingual 1998, Çev. Berke Vardar.
- T.C. Anayasası 1982**, Eğitim Yay., Ankara 1982, s.7.

**Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara 1998.

VURAL, Mehmet; “*Türkçe Öğretiminin Genel Amaçları*”, **İlköğretim Okulu Programı**, Yakutiye Yay., Erzurum 1999.

YILMAZ, Tahsin; **Dil Yapısının Okul Başarısındaki Rolü**, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara 1974